

2. Modstand og forbud

30-årskrigen fra 1618-48 bidrog i høj grad til at sprede tobaksbrugen til Tyskland og andre dele af det indre europæiske fastland, hvor udvekslingen med fremmede folkeslag var mere begrænset end hos landene ved havene. Myndighederne troede ligefrem, at tobaksrygningen var et rent krigstidsfænomen, som ville ophøre sammen med krigen. Da det ikke skete, valgte myndighederne mange steder at gribe ind overfor tobaksbrugen, og i årene omkring afslutningen af 30-årskrigen var der forbud mod tobaksforbrug mange steder i Europa. Men hvorfor? Hvori begrundede man forbuddene? Byrådet i en tysk by udstedte f.eks. i 1651 nedenstående bekendtgørelse:

” Vi Borgmester og Rådmænd i byen Budissin bringer herved til enhvers kundskab, at eftersom der ved det ulyksalige krigsvæsen foruden allehånde misbrug og uordner også er opstået den skadelige brug af tobak, hvilken ikke blot er meget farlig for menneskenes sundhed, men tillige påfører dem, der skulle sidde på sådanne tobakshuse, alle slags ubehag, ulyst, besvær og gru ved den afskyelige røg og os og skændige tilsprøjtning med udstødninger fra nysen, næsesnydning og, med forlov at tænke, flere lignende uhumskheder, for ikke at tale om, at deres klæder gennemtrækkes af dens modbydelige stank, og at logementet forurenes hæsligt (og bord og bæk tilgrises), foruden al slags ubejlighed, farer og skader, som erfaringen viser, mange steder er forårsaget, og hvoraf stor ulyksaglighed er opstået, og da slig anmassende tobaksdrikning dog for 30, 40 eller flere år siden, var ganske ukendt af vore forældre, og de alligevel ved drikkelag, men uden samme, fuldt ud kunne have deres lyst og tilladelige morskab og til bevarelse af deres sundhed ikke behøvede dette unyttige middel og også uden dettes brug kunne forblive raske, ja blive gamle og grå, og da det efter den genopnåede fred (for hvilken Gud den Almægtige være takket og priset) påhviler og tilkommer os som ordentlig øvrighed alvorligt at afskaffe, hvad der måtte være opstået af skændigt og skadeligt, da byder og befaler vi alle og enhver af vore borgere, indbyggere og undersåtter, især ølværter, gæstgivere, værter på håndværkerherbergerne, brændevinsudskænkerne og alle, hos hvem slig unødigt tobaksdrikning hidtil måtte have været i brug, og ikke blot dem selv og deres egne, men også deres indkommende gæster, hvem disse end måtte være, at de alle tilsammen afholder sig fuldstændig fra tobaksbrug, såvel røg- som snustobak, med den udtrykkelige anføring, at den eller de, der imod dette vort forbud fortsat måtte bruge sådan tobak, ifalder fem daleres bod, ligesom den vært, hos hvem ilden måtte være udleveret eller sat på bordet, også skal betale fem dalere til straf, og boden skal erlægges toties quoties uden henstand.“
(Molde p. 42-45)

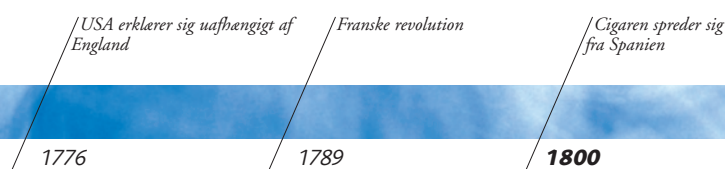
Som det fremgår af byrådets lange bekendtgørelse, blev tobakken opfattet som noget sundhedsskadeligt – ikke kun for den, der indtog tobakken, men også for omgivelserne. Bekendtgørelsen udtrykker dog, at det også er de moralske og æstetiske argumenter, der fremførtes; tobaksrygning blev knyttet til drikkeri, og det var ulækkert at folk snød næsen alle steder.

Fra slutningen af 1600-tallet var det moderne at snuse i Europa, og så skulle der igen undervises. At åbne en snusdåse, placere snusen på hånden og selve det at indsnuse var ikke bare noget man gjorde. Det var omgærdet af en række ritualer. I 1700-tallet var selve snustobaksdåsen blevet tidens måske vigtigste statussymbol, og sølvsmedene havde travlt med at efterkomme borgerskabets efterspørgsel på dåser af sølv. Snus var dog ikke kun for den velhavende del af befolkningen. Fattige snusede med samme iver, selv om de ikke brugte sølvdåser, men simple snushorn eller hjemmesnittede træbeholdere.

Selskab af tobaksdrikkere.

Samme holdning fandtes mange steder i Tyskland, og de mange lokale forbud mod tobaksrygning blev afløst af forbud, der omfattede hele fyrstedømmer. Fra Bayern 1652 og Sachsen 1653 spredtes sådanne „generalforbud“ som omfattede både tobaksrygning, handel og indførsel af tobak sig snart over det meste af Tyskland. Men effekten var tilsyneladende ringe. I 1667 skriver Hans Jakob von Grimmelshausen om brugen af tobak i Tyskland:

” Tobak bliver dels drukket, dels spist, og af nogle også indsnuset med næsen. Jeg har derfor undret mig over, at jeg endnu ikke har truffet nogen, som putter den i ørerne. Jeg har set den drukket, spist og snuset af alle stænder, fra fyrster til tiggere, fra biskopper til barberer, dem alle indbefattet. Og de er alle i stand til at sige, hvorfor de bruger den, og på hvilken måde den bekommer dem så godt: på den ene klarer den øjnene, på den anden trækker den slimen ud af hjernen, på den tredje lindrer den tandpine, på den fjerde fordriver den susen og brusen for ørerne, til den femte bringer den søvnen, på den sjette slukker den tørsten, på den syvende trækker den atter ud af kroppen alle de skader, som er kommet ind med drikkevandet, for den ottende er den gavnlig imod onde safter, for den niende er den nyttig tidsfordriv, og for den tiende er den til selskab.“

Tobakken var simpelthen så populær, så også de tyske fyrster opdagede, at tobakken kunne blive en god og sikker indtægtskilde. Allerede fra 1670 blev tobaksforbuddene igen afskaffet og i stedet blev der oprettet statslige tobaksmonopoler, som man bortforpagtede til private. I løbet af 1800-tallet blev tobaksmonopolerne igen ophævet.

Bandbuller og dødsstraf

Mens konger og stater altså var særdeles aktive, både i fordømmelsen, men også i udnyttelsen af tobakken rent økonomisk, fortsatte kirken sin kritik ud fra mere åndelige overvejelser. Allerede de spanske og portugisiske missionærer, der fulgte med

europæernes „opdagelse“ af Amerika, blev meget provokeret af indianernes brug af planten i religiøse sammenhænge. Deres forestillinger om skærsilden og helvede med ild og røg gjorde indianernes brug af tobak suspekt, og mange af missionærerne opfattede derfor indianernes røg som tegn på, at selve Satan havde taget bolig i deres kroppe.

„De indfødte ryger lidenskabeligt på tørrede tobaksblade“, noterede den franske munk André Thevet i 1558.

I 1586 godkendte Pave Sixtus V et edikt, hvori det blev fastslået, at det for kirkens mænd måtte betragtes som en dødssynd at indtage tobak, og trods kirkens vanskeligheder ved at få de gejstlige til at overholde budskabet, blev tobaksrygningens ry ved med at være tvivlsomt i det officielle samfund.

Pave Urban III truede for eksempel i 1624 med at ekskommunikere, altså udelukke, snus-brugere fra kirkens områder, idet han mente, at brugen af snus havde for mange ligheder med seksuel ekstase. Den katolske kirke, der tidligere havde udtrykt skepsis overfor tobaksbrugen, måtte gentagne gange konstatere, at flere af kirkens egne folk begyndte at ryge. Pave Innocens X indførte i 1650 forbud mod al tobaksnydelse i Peterskirken. I hele perioden fra det første pavelige edikt i 1586 og frem til 1725, udstedte paverne med jævne mellemrum bandbuller i forsøget på at stoppe udbredelsen af tobaksbrugen.

„Alle klasser snuser fra den højeste til den laveste. Det har undertiden undret mig at iagttage, hvorledes adelsmænd og lakajer, brændehuggere og bude, gadefejere og pedeller tager deres snusdåse frem med en vigtig mine og stikker fingrene i den.

Folk snuser så ofte, at deres næser mere ligner en dyngede fejeskarn end en næse, der er så forvirrede, at de betragter snavset som en prydelse, skønt alle mennesker siden verdens skabelse har anset et snavset ansigt for usundt, så ubehersket, at de mister lugtesansen og deres helbred.“

Johan Cohausen 1720, tysk forfatter

I samfundene længere mod øst gik man hårdere til værks i forsøget på at bekæmpe tobakken. Fra 1634 og det meste af århundredet ud blev russiske tobaksbrugere forfulgt med risiko for både piskestraf, konfiskation af ejendom og udvisning til Sibirien. Enkelte fik endda skåret næsen af. I Moskva blev der oprettet et korps af tobaksvægttere, hvis opgave var at holde byen tobaksfri på grund af brandfaren. I Tyrkiet indførte Sultan Ahmed I (1603-1617) – måske med henvisning til koranen, eller måske af økonomiske grunde – et tobaksforbud, hvor gentagne overtrædelser kunne resultere i dødsstraf. Han opfattede tobaksbrugere som vantro.

En af de største tobaksmodstandere herhjemme var hof- og livmedikus Simon Paulli. I 1636 udgav han stridsskriftet: „De Tabaci Abiscu“ (Imod tobakkens misbrug), og han gentog synspunkterne i skrifterne „Flora Danica“ og „Om misbrug af Tobak og om Te“. Han havde intet imod, at man tillagde tobaksplanten medicinske egenskaber, men fastholdt samtidig, at tobaksrygning var sundhedsskadeligt.

Mange læger delte i forvejen eller blev efterhånden enige i Paulli's synspunkter: I medicinsk forstand kunne tobaksplanten bruges til at helbrede, men røget som stimulant var den farlig og vanedannende. Ved et møde på det medicinske fakultet i Paris i 1699 beskrev fakultets dekan Fagon, der også var Ludvig XIV's livlæge, således først de mange ubehageligheder som rygere måtte gennemgå, før de vænnede sig til tobakken, som for eksempel svimmelhed, og derefter hvordan tobakken gjorde rygerne afhængige:

George Sand fødes.
Forfatteren og feministen
dør i 1876

1804

Napoleons spanske hjælpetropper bringer cigarer til Danmark

1808

Første danske cigarmager får bevilling i København

1813

” Alle øvrige nydelser bringer en mætning eller tilfredsstillelse med sig, som svækker dem i deres virkninger, kun tobakken bliver et ulyksageligt, aldrig tilfredsstillet behov. Man siger om kærligheden, at den er et forbigående epileptisk anfald. Tobakstrangen er i forhold hertil en stedsevarende epilepsi.“ (Molde p. 214)

I dag er medicinalindustrien optaget af at anvende nikotin i præparater, der kan støtte et rygeophør. Man har forladt forestillingen om, at tobakken kan bruges som egentligt lægemiddel, og i dag er der først og fremmest fokus på tobakkens sundhedsskadelige virkning. Tilsyneladende var man også optaget af dette aspekt på Fagon's tid, selv om man ikke havde samme omfattende metoder til afdækning af de sundhedsmæssige konsekvenser af tobaksrygning. Fakultetets dekan konkluderede om europæernes forhold til tobakken:

” Det af spanierne besejrede Amerika triumferede over sine erobrerers hovmod ved at indplante dem sine egne sæder. Det fremskyndede derved sine nye herres død, især gennem to gaver: de veneriske sygdomme og tobakspannten. Det ville have været bedre, om denne plante var forblevet fuldstændigt ukendt.“ (Molde p. 214)

Modstanden i USA

Måske havde det glædet føromtalt dekan Fagon ved fakultetet i Paris, hvis han havde vidst, at det land, der skaffede tobakspannten til Europa, også blev det land, hvor modstanden mod tobaksbrug blev stor. Kristne puritanere i Amerika fremsatte flere steder en række forslag til at begrænse brugen af tobak. De betragtede ligesom den øvrige kirke tobaksrygning som tidsspilde og dovenskab, og da man i deres særlige variant af kristendommen kun var rigtig troende, når man var flittig – ja, så var det bedst at holde sig fra tobakken. I Connecticut tog man konsekvensen af denne opfattelse, og klassificerede tobaksrygere i samme gruppe som lystjægere og dagdrivere, og i staten Massachusetts forbød man allerede i 1632 tobaksrygning.

En af de første anti-tobaksbevægelser begyndte efter, at Dr. Benjamin Rush fra Philadelphia i 1798 udsendte det første amerikanske dokument vendt mod tobakken. Karen Ellen Spannow skriver i sin bog: „Menneskene og tobakken“:

” I skriftet var der, udover beskrivelser af tobakkens katastrofale virkning på maven, mundhulen og nervesystemet, hovedsageligt lagt vægt på at skildre, hvordan tobaksnydelsen forledte til overdreven brug af spiritus. Eftersom tobaksforbrug, enten man røg eller tyggede, fremkaldte tørst, og tobakssmagen betød, at vand ikke kunne tilfredsstille denne tørst, skabte det trang til stærke drikke. Derfor var vejen til social nedtur brolagt med tobak.“ (p. 202)

Et andet væsentligt skrift var „A new Counterblast“, der blev offentliggjort i 1861. Heri beklagede Thomas Wenworth Higginson, forfatter og kendt modstander af sla-

veriet, at Amerika måtte regnes for det land i verden, som havde det største tobaksforbrug.

De amerikanske modstanderes argumenter blev gentaget overalt i den vestlige verden. Fælles for argumenterne var, at der var kritik af tobakkens giftighed for den menneskelige organisme – en giftighed, der også blev fremhævet i forbindelse med de abstinenser, som tobaksafvænnning ville medføre. Karen Ellen Spannow citerer her en dr. Tralls, som ganske malende beskriver disse frygtelige pinsler:

”Ånder og trolde, spøgelse og syner jager den abstinentes hjerne. Orme og slanger i alle former, farver og størrelser danser rundt i rummet nynnende tobakkens pris, og hver morgen vil den, der har bestemt sig til at opgive tobakken finde det næsten umuligt at tænke på andet.“ (Spannow p. 204)

Ud over at understrege nikotinenes giftighed blev det uæstetiske aspekt ved tobaksbrug stærkt understreget, ligesom også sygdomme relateret til tobak blev nævnt. Dr. Joel Shew's liste på 87 tobaksbetingede sygdomme fra midten af 1800-tallet nævner bl.a. sindssyge, kræft, gigt, forstoppelse og impotens.

Spørgsmålet om tobakkens skadevirkninger blev taget op i det engelsksprogede lægetidsskrift: „The Lancet“ i 1856-57, hvor omkring 50 læger debatterede tobakkens indflydelse på helbred og sindstilstand. Fra de mere ekstreme forestillinger om, at mænd blev skaldede og at kvinder fik overskæg af at ryge, drejede debatten sig også om f.eks. rynker og ufrugtbarhed, som idag er nogle af de konsekvenser, lægevidenskaben peger på.

Den amerikanske anti-tobaksbevægelse blomstrede op, da cigaretterne omkring slutningen af 1800-tallet kom frem. De amerikanske tobaksmodstandere fik uventet opbakning fra cigarmagerne, der frygtede konkurrencen fra cigaretterne og fra tobakshandlerne, som ikke ville sælge cigaretter pga. den lavere fortjeneste.

Bevægelsen havde vind i sejlene. I 1890 havde 26 stater indført forbud mod at sælge cigaretter til mindreårige, og omkring 1900 var det herudover forbudt at sælge cigaretter til voksne i 4 stater. I 1909 havde 10 amerikanske stater indført totalt forbud mod at sælge, fabrikere og besidde cigaretter.

I 1899 dannede Lucy Gaston Page, Chicago, foreningen „Anti-Cigarette League“ – en forening, der havde op mod 300.000 medlemmer to år efter. Afsløringen af, at tobaksindustrien forsøgte at bestikke politikere til at stemme imod et cigaretforbud fik bevægelsen til at vokse. New York Times bragte i 1909 en artikel om cigarettens skadelige virkning som betød, at flere arbejdsgivere nægtede at ansætte rygere, og i 1916 udgav Henry Ford, som skabte den første masseproducerede bil, anti-cigarettpjecen „Sagen mod den lille hvide slavehandler“ (Spannow p. 209), som også skabte stor opmærksomhed.

